

Tarih ve GÜNce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 7, (2020 Yaz), ss. 443-450.

Geliş Tarihi: 4 Haziran 2020
Kabul Tarihi: 20 Temmuz 2020

Kitap Tanıtımı/Book Review

Murat Eser, Eleftherios Venizelos (Yunan Arşiv Kaynaklarına Göre Türk-Yunan İlişkileri), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019, 232 Sayfa, ISBN: 9786052070765

Nurgül ERTAŞ*

Girit isyanlarıyla adını duyuran ve Gudi Askeri hareketiyle Yunan siyasi sahnesine çıkan, uzun yıllar Girit ile Yunanistan'ın birleşmesine çabalayan ve Megali İdeanın en önemli uygulayıcısı Eleftherios Venizelos, Türk-Yunan ilişkilerinin önemli bir ismi, modern Yunan tarihi ve siyasetinin önemli bir lideridir. Kendisini yeni fikirlerin ve yeni politikaların bayraktarı olarak tanımlayan Venizelos, Girit adasının Yunanistan'a bağlanmasında ve Balkan Savaşlarında büyük rol oynayarak Yunan sınırlarını genişletmiştir. Daha geniş bir coğrafyaya hayaliyle de Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı'nın parçalanma metni olan Sevr Antlaşması'nı imzalayan taraflardan biri olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyan faaliyetlerinde bulunan bir aileye mensup olması Venizelos'un siyasi düşüncesini etkileyen ve Megali İdea fikrinin kaynağını oluşturan muhtemel bir etkidir. Osmanlı aleyhindeki politikalarla Yunanistan'ı şekillendiren Venizelos'un 1910-1915 arası faaliyetlerine odaklanan bu çalışma modern Yunan tarihine ve dönemin Türk-Yunan ilişkilerini ışık tutmaktadır. Eserin odağında Balkan Savaşlarının meydana geldiği bir dönem olsa da konu bir askerî tarih çalışmasından ziyade siyasî ve sosyal yönleriyle ele alınmış, askerî olaylar detayların içinde

* Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, nurgulertas129@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-4219-0060.

kaybolmadan genel hatlarıyla güzelce ifade edilmiştir. Eserde; Megali İdea fikri tarihi ve ekonomik boyutlarıyla yorumlanmış, Venizelos dönemi Yunanistan'ın dış politikası ve Yunanistan'da meydana gelen siyasi gelişmeler Atina merkezli gazeteler, Meclis görüşmeleri, Dışışleri Bakanlığı raporları gibi Yunan kaynakları vasıtasıyla karşılaştırmalı olarak takip edilmiş, dönem hakkında akademik çalışmalardan yararlanılmıştır. Yunan Parlamentosu Arşivi, Yunanistan Milli Kütüphanesi, dönemin Atina gazeteleri ve Eleftherios Venizelos'un kişisel arşivini kullanan yazarımız önemli bir başvuru eseri ortaya çıkarmıştır.

Eleftherios Venizelos'a dair Yunan siyaseti ve Türk-Yunan ilişkileri hakkında inceleme yapacak araştırmacılara kaynak teşkil eden bu eseri yazarımız Murat Eser, 2017 yılında İstanbul niversitesi'nde tamamladığı "Yunan Kaynaklarına Göre Eleftherios Venizelos'un İlk İktidarı Sırasında Türk-Yunan İlişkileri (1909-1915)" adlı yüksek lisans çalışması üzerinden hazırlamıştır. Venizelos'un 1910-1915 arası faaliyetlerine odaklanan eser, 232 sayfada dört bölümden meydana gelmektedir. Eseri oluşturan bölümler dışında nsz, giriş, sonuç, kaynakça, ekler ve dizin eserin diğer kısımlarıdır. Kitabın giriş kısmında Megali İdea düşüncesini nasıl ortaya çıkıtdığından ve yayıldığından bahsedilir.

Çalışmanın ilk bölümü Venizelos'un 1864'te Hanya'nın bir köyünde dünyaya gelişinden 1910 seçimlerine kadar olan yaşamını kapsıyor. Venizelos'un çocukluğu, eğitimi, siyasi hayatı, Girit adasındaki rolü, 1897 ve 1905 İsyancıları, Gudi Askeri Hareketi ve başbakan olması anlatılıyor. Özellikle bu bölümde Gudi Hareketi ile Venizelos'un Atina'ya gelmesinden sonra ortaya çıkan durum ve 1910 seçimleri üzerinde durulur.

Hukuk eğitiminden sonra gazetecilik faaliyetlerine yönelen Venizelos, Girit adasındaki sorunlara yönelik kışkırtıcı yazılarıyla dikkat çekerek siyasete girmiş, Girit'i Yunanistan'a bağlamak için siyasi çaba göstermiştir. Ege Denizi'ni bir Yunan glne dönüştürmeyi hedefleyen Venizelos, Atina, Selanik ve İzmir geninde Yunanistan'ın omurgasını oluşturmayı amaçlıyordu. Çalışmanın bu bölümünde dikkat çeken nokta Venizelos'un İstanbul'u Megali İdea fikrine dair etmemesidir. İstanbul'un Avrupa devletleri ve Rusya için önemini bildiği için bu devletlerle çıkar çatışmalarından kaçınmıştır. Venizelos'un amaı büyük devletlerle çıkar çatışmasına girmeksizin Ege Denizi'ne hakim olmak ve İngiltere'nin Orta Doğu politikasında müttefiki olma fırsatına sahip olmaktır.

1897 ve 1905 İsyancı ve Gudi Askeri Hareketi Venizelos'un hayatında üç önemli dönüm noktası olmuştur. 1897 İsyancı ile Venizelos, Girit'te ulusal bir kahramana dönüşmüş ve adı Yunanistan'da duyulmuştur. 1905 İsyancı ile Girit'teki en güçlü adam olmuş, bu isyanla tanınan bir politikacıdan ziyade helenizmin çıkarları için mücadele eden ulusal bir kahraman olarak, sadece Girit'te değil, Yunanistan'da da büyük bir ün kazanmıştır. 1909'daki Gudi Askeri Hareketi ise, Venizelos'un politik kariyeri, modern Yunanistan tarihi ve Balkanlar'daki dengeler için önemli bir dönüm noktasıdır. Bu askeri hareket ile Yunanistan için yaklaşık 15 yıl sürecek olan büyük genişleme ve Megali İdea'nın düşünmeden uygulamaya geçtiği bir döneme girilmiş, isyanın ardından Venizelos Yunanistan Başbakanı olarak önerilmiştir. Yazar Gudi Askeri hareketi ile Jön Türk hareketi arasında benzerlikler olabileceği, ancak aralarında bir ilişki olamayacağı yönünde bir değerlendirmede bulunmuştur.

Kitabın ikinci bölümünde, Venizelos'un Yunanistan Başbakanı olduktan sonra reform çabaları ve askeri yaptırımları anlatılmış, Venizelos'un Osmanlı vatandaşlığından Yunanistan Başbakanlığına yükselişi aşamalarıyla incelenmiştir. Venizelos'un Balkanlar'da ittifak arayışı, Bulgar-Yunan yaklaşması ve savunma anlaşması imzalanması üzerine durulmuş ve bu dönemde Balkanlar'daki genel durum açıklanmıştır. 1910 seçimleri ile Venizelos'un daha önce hiçbir partinin elde edemediği bir zafer ile seçimleri kazanması, gazetelerde önemli yankılara neden olmuş, artık önü alınmaz bir güce sahip olduğu ve Yunan politikasının tek lideri haline geldiği belirtilmiştir. Ayrıca Venizelos'un kurduğu Liberal Parti ile Yunanistan siyasetine yeni bir soluk getirdiği üzerine durulmuştur. Venizelos'un Yunanistan kral Georgios ile olan ilişkileri ve kralın tepkisini çekmeksizin uygulamaya çalıştığı politikalarından bahsedilmiştir.

Bu dönemde, Yunanistan'da yaygın olan "Bağımsızlık ya da Ölüm" sloganı yerine halk arasında "Enosis ya da Ölüm" sloganı yayılmaya başlamış, reform çalışmaları kapsamında Venizelos önce anayasa üzerinde çalışmış, daha sonra toprak reformuna odaklanmış ve işçileri ve köylüleri yanına çekmek için "Sosyal Liberalizm" görüşünü benimsemiştir. Buna ek olarak, ordunun siyasete karışmasını engelleyen adımlar atmış ve birçok yeni yasa yayınlamıştır. Güvenlik, adalet, sağlık vb. sosyal konularda düzenlemeler yapmıştır. Venizelos özellikle sarayın tepkisinden bir sürede olsa kaçınabilmek için Prens Kontantinos'u ordunun başına getirmiştir.

1912 seçimleri sonucunda Venizelos, 1915'e kadar tek adam olarak Yunan tarihine geçmiş, Yunanistan "Milli burjuva devleti" haline gelmiştir. Osmanlı topraklarının dağılması için zamanın geldiğine inanan Venizelos dış politikada, Sırp-Bulgar ittifak müzakerelerine katılarak Balkan devletleriyle temas kurmaya çalışmıştır. Osmanlıya karşı Ortodoks kardeşliği adı altında birleşerek Osmanlıyı Balkanlardan atma politikası izlemiştir. Bulgar-Yunan Savunma Antlaşması ile Balkan topraklarında mümkün olduğunca fazla pay almak isteyen Venizelos, Girit'in Yunanistan'a bağlanmasını oldubittiye getirmeyi düşünmüştür. Ayrıca Selanik ve Trakya'ya doğru ilerlemek, Ege adaları üzerinden Batı Anadolu'ya doğru genişleyen eski Helen topraklarına egemen bir Yunanistan yaratmak istemiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde, Birinci Balkan Savaşı ve bu süreçte Yunanistan'ın politikaları ele alınmıştır. Avrupalı devletlerin Balkan ittifakı karşısındaki tutumları, Londra konferansları ve antlaşması incelenmiştir. Birinci Balkan Savaşı sürecinde Venizelos, son ana kadar Osmanlı Devletinin dikkatini çekmemeye gayret göstermiş, Balkan İttifakı'nın bir parçası olmasına rağmen bağımsız hareket ediyormuş gibi davranmıştır. Girit ve Selanik'i Yunanistan'a katmak ve Osmanlı'yı Çanakkale Boğazına hapsederek Ege denizinde hakim olmak onun üç temel amacı olmuştur. Eserde; Venizelos bütün bunları planlarken Osmanlı Devleti ne yapıyordu sorusuna yanıt aranmıştır.

Yunanistan hedeflerini tek tek gerçekleştirmek için adımlar atarken, Selanik'i çevreleyen Yunan ordusunun Osmanlı donanmalarını çökertmesinden sonra, Osmanlı ordusu sadece kara savaşı yapabilen bir duruma getirilmiş, Osmanlı orduları komutanı Hasan Tahsin Paşa tarafından Yunan birlikleriyle Selanik üzerine görüşme yapılmış ve Selanik'in Yunan ordusuna teslimiyle ilgili bir anlaşmaya varılmıştır. Eserde; Osmanlı elinde bulunan askeri gücü ile şehri savunabilir miydi? Ya da yaklaşmakta olan Bulgar ordularından faydalanmak suretiyle Yunan-Bulgar çekişmesini bir fırsata çevirerek şehri diplomatik yollardan savunabilir miydi? Ayrıca Yunan kaynaklarında Selanik'i teslim etmesinden dolayı "Milli Kahraman" olarak anılan Hasan Tahsin Paşa vatan haini miydi gibi sorular sorulmuştur.

İngilizlerin Balkan ittifakı karşısındaki tutumu Bulgaristan'ı kendi tarafına çekerek Osmanlı ile Almanya arasındaki bağlantıyı koparmaya yönelik olmuştur. Öte taraftan Yunanistan, İngilizlerin Akdeniz'deki çıkarlarını koruyabilecek bir uydu devleti haline gelmek, Balkanlar'da İngiltere'nin gözü

olmak ve İngiltere'nin desteğini almanın hesaplarını yapmaktadır. Yunanistan gazetelerinde "Bizans'ın Dirilişi, Konstantinos'un geri gelişi" olarak başlıklar atılmaya başlanmıştır. Panslav politikası çerçevesinde Rusya ise Balkan devletleri aracılığıyla Avusturya'ya karşı güçlenmeyi ve Bulgaristan üzerinden Ege ve Boğazlara ulaşmayı hedeflemiştir. İngiltere veya Rusya'nın Balkanlar ve Akdeniz'de elde edeceği fırsatlardan endişe duyan Almanlar için ise Osmanlı yanlısı olmaktan başka bir yol kalmamıştır.

Balkan Savaşı'nın bir sonucu olarak, Balkan Devleti temsilcileri ve Osmanlı Devleti arasında Londra Barış müzakereleri başlamış, Yunanistan politikasını uluslararası arenada büyük devletlere tanıma fırsatı bulmuştur. Bu dönemde yeni bir yayılcı dış politika aşaması geçmiş ve Avrupa devletleri tarafından kabul edilmeye çalışılmıştır. Konferanslarda toprak paylaşımı konusunda epey bir yol alınmış, zayıf gördükleri Osmanlı Devleti'ni paylaşma yoluna gitmişlerdir.

Kitabın dördüncü bölümünde, İkinci Balkan Savaşı ve sonrasında Yunanistan'da Venizelos'un iktidarı anlatılmıştır. Atina Antlaşması'ndan Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar ki süreç ele alınmıştır. Birinci Balkan Savaşı her ne kadar Londra Barış Antlaşması'nda çözülmüş gibi görünse de, bu müzakerelerin Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan atılmasından başka bir amacı yoktu. Avrupalı Devletlerin talepleri doğrultusunda Balkan Savaşı Avrupa'ya yayılmadan durdurulmuş, Osmanlı Devleti Avrupa'daki topraklarını kaybetmiştir. İmzalanan Barış Antlaşmaları devletlerin sorunlarına bir çözüm üretmemiş, Balkan ittifakında yer alan her ülke kendi Megali İdeasının peşinde olmuştur. İkinci Balkan Savaşı'nın en önemli gelişmelerinden biri Bulgar tehlikesine karşı Sırbistan ve Yunanistan çıkarlarını birlikte savunma kararı alması ve askeri ittifak imzalamış olmasıdır. Yazarımız, Bulgaristan'ın yayılcı siyasetine karşı başlayan bu durumu, eski dostların yemekten sonra hesap ödeme konusunda kavga etmelerine benzetmektedir.

Bulgaristan'ın yenilgiyle sonuçlanan İkinci Balkan savaşı, Bükreş Antlaşması ile sona ermiş, Bulgaristan'a karşı kazandığı zaferle hem Yunan halkı Megali İdea'ya daha fazla inanmış hem de Yunanistan toprak bakımından daha geniş bir coğrafyaya kavuşmuştur. Yunanistan da artık sıradaki hedef Kıbrıs olmuştur. Yunan basınında Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanacağı (Enosis) yönünde yayınlara başlanılmıştır. Özetle Venizelos, 1910 tarihinden itibaren ve özellikle 1912-1913 Balkan Savaşlarındaki toprak kazanımlarından sonra

yükselişe geçen Megali İdea eksenli yayılmacı politikalarına devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ve Yunanistan Krallığı arasında yapılan Atina Antlaşması ile Venizelos hem adalar konusunda çözüm sağlayacak hem de olası bir savaşta Bulgar tehlikesi karşısında kendini sağlama almış olacaktır. Hem siyasi anlamda hem de iki ülke ilişkilerinde çok bir değişim getirmeyen Atina Antlaşması iki ülke arasında Birinci Balkan Savaşı süresince kesilen diplomatik ilişkilerin tesis edilmesine vesile olmuştur. Osmanlı Devletini Avrupa ve Balkanlardan atma projesi olarak Birinci Balkan Savaşı ile başlayan hareket İkinci Balkan ile daha da netlik kazanmıştır. Ancak sınırların tamamen netleşmesi ve Avrupalı devletlerin tasarılarının gerçekleşmesi için bir sene sonra Birinci Dünya Savaşı son aşama olarak başlayacaktır.

1912-1913, Yunanistan için önemli bir genişleme dönemi olmasının yanı sıra, dış politikanın İngiltere ve Fransa merkezli bir siyasete yöneldiği bir dönem olmuştur. Avrupa Devletleri arasındaki anlaşmazlıklardan yararlanarak çıkar elde edilmesi hedeflendi. Ayrıca Yunanistan, Ege Denizi'ndeki tek egemen devlet olmaya çabaladı. Venizelos, Kral Konstantinos ile aralarının iyice açılmasının bir sonucu olarak Yunanistan'dan ayrılmaya karar vererek, İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle Selanik'te Milli Hükümet adı altında ayrı bir devlet kurmak istedi. Fakat Kral Konstantinos'un İngiltere ve Fransa'nın muhtırasıyla tahtan indirilmesiyle Venizelos Yunanistan siyasi hayatında tek adam olarak yoluna devam etti. Buna karşılık İngiltere'nin yanında Birinci Dünya Savaşı'na giren Yunanistan'da Megali İdea fikri yeniden güçlendi. Fakat Venizelos'un iki kıta beş denizden oluşan Büyük Yunanistan hayali 1922 hezimetıyla son bulmuştu.

Sonuç kısmında, dönemler mi politik kimseleri meydana getirir yoksa kişiler mi dönemleri değiştirir sorusuna yanıt aranmıştır. Venizelos'un Megali İdea söylemleriyle Yunan halkı arkasına aldığı, uyguladığı Osmanlı karşıtı yayılmacı politikaları sayesinde de zamanla Yunanistan'da Kral'dan bile daha güçlü bir konuma yükseldiği vurgulanmıştır. Modern Yunanistan'ın tarihine damgasını vuran Venizelos dönemi hala tartışılmakta olduğu belirtilmiştir. İktidarda bulunduğu dönemde uyguladığı politikalar ve meydana gelen olaylar hem siyasi hem de kültürel anlamda başta Türk-Yunan ilişkileri olmak üzere hala tartışmaya açık olduğu söylenmiştir. İki ülke arasında Ege adaları sorununun geçmişten günümüze Türk-Yunan ilişkilerini yakından ilgilendiren bir mesele olduğu dile getirmiştir.

Eleftherios Venizelos (Yunan Arşiv Kaynaklarına Göre Türk Yunan İlişkileri); anlaşılır ve akıcı bir tarzda yazılmış, önemli akademik bir çalışma olmasının yanı sıra okuyucuyu siyasi ve askeri detaylarla boğmayan, her okuyucunun ilgiyle okuyacağı bir kitaptır. Yunan tarihinde son derece önemli bir sima olan Venizelos belgeler ışığında tarihi gerçeklere uygun olarak tanıtılmış, modern Yunan tarihindeki önemi ve Yunan siyasetin de oynamış olduğu rolü iyi bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır.

